

С. В. Семенко,
канд. філол. наук, професор кафедри
журналістики,
Полтавський національний педагогічний
університет імені В. Г. Короленка

Semenko Svitlana,
Professor at the Department of Journalism,
Candidate of Philological Sciences,
National V.G. Korolenko
Pedagogical University of Poltava,

УДК 82–92(4):070

Від Михайла Драгоманова до Юрія Косача: проєвропейська тема в публіцистиці відомого роду

From Mykhailo Drahomanov to Yurii Kosach: Pro-european theme in publicism of the famous family

РЕФЕРАТ. Метою пропонованої статті є висвітлення проєвропейської теми в публіцистичній практиці роду Драгоманових – Косачів, яка знайшла вияв у різножанрових публіцистичних виступах й епістолярній спадщині Михайла Драгоманова, Лесі Українки, Юрія Косача.

У науковій студії наголошено на тягlostі інтерпретації ідей європеїзму в межах однієї публіцистичної династії. Проаналізовано спільне й відмінне в обґрунтуванні ролі проєвропейського прямування України, досліджено засадничі принципи політичної програми кожного представника роду Драгоманових – Косачів у напрямі формування повноправної європейської української нації.

Зазначено, що ідеї, виголошені в проєвропейських публіцистичних виступах представників роду Драгоманових – Косачів не тільки не втратили своєї актуальності, а й набирають ваги в реаліях сучасного політичного й культурного життя України.

Ключові слова: проєвропейська тема, тягlostь публіцистичних традицій, проєвропейська політична програма.

ABSTRACT. The aim of the proposed article is to highlight the pro-European model of journalism in creative practice of the Drahomanovs-Kosachs dynasty, which found expression in journalistic works of different genres and epistolary heritage of M. Drahomanov, Lesia Ukrainka and Yurii Kosach.

The current academic study focuses on the interpretation of continuity of the Europeanism related ideas within one journalistic dynasty. It analyzes the common and different roles in the justification of Ukraine's pro-European movement, discovers fundamental principles of the political program of each representative of the Drahomanovs-Kosachs family towards formation of a full-fledged European Ukrainian nation.

The author of the article argues that the ideas claimed in the pro-European journalistic works of the representatives of the Drahomanovs-Kosachs dynasty did not only lose its actuality, but also gained the weight in the realities of the modern political and cultural life of Ukraine.

Keywords: pro-European model of journalism, continuity of journalistic tradition; familial tradition.

Вступ. Публіцистична спадщина шляхетно-го роду Драгоманових – Косачів віддзеркалює прагнення кращих представників української інтелігенції на шляху формування україн-

ців як повноцінної європейської політичної нації. Як відомо, ідея окцидентального розвитку політичного й духовного життя України категорично не сприймалася ні Російською

імперією, ні Радянською Росією, проте політичні репресії і переслідування не змогли викоринити історичної пам'яті й подолати тяглу українську політичну традицію усвідомлення українського народу як члена європейської родини. Вагому роль у збереженні й примноженні ідей європеїзму на українському ґрунті відіграли публіцистичні виступи журналістської династії Драгоманових – Косачів на сторінках українських і зарубіжних видань: їхні публікації спонукали однодумців до плідної праці в напрямі європеїзації української нації, а ідеологічних опонентів провокували до плідних дискусій.

Окремі питання проєвропейської теми в публіцистиці роду Драгоманових – Косачів висвітлювалися в розвідках В. Агеєвої, А. Круглашова, О. Куцої, С. Павличко, С. Романова, Р. Радишевського, Ю. Шевельова. Усі науковці солідарні у своїх висновках: проєвропейські ідеї публіцистичної династії випереджали свою епоху, що черговий раз засвідчує необхідність нового прочитання їх публіцистичних виступів зазначеного тематичного сегмента. Зокрема Анатолій Круглашов у монографії «Драма інтелектуала: політичні ідеї Михайла Драгоманова», найточніше висловив розуміння не тільки основоположника публіцистичної династії, а й усіх її представників щодо європейськості української нації: «Драгоманов палко бажав довести, що будучи європейською за своїм змістом і тенденціями, за народними цінностями, за устремліннями духовної еліти, українська історія, попри свою відносну неповноту та «обірваність» розвитку в «нормальному європейському сенсі, може й повинна повернутись у річище загальноєвропейської цивілізації» [8, с. 461]. Проте сучасною наукою до сьогодні цілісно не осмислено засадничих принципів європейської моделі розвитку України у публіцистичній й епістолярній спадщині роду Драгоманових – Косачів, тому актуальність пропонованої наукової студії очевидна.

Метою наукової студії є аналіз ідей європеїзму в публіцистичній і почасти епістолярній спадщині чільних представників публіцистичної династії Драгоманових – Косачів: Михайла Драгоманова, Лесі Українки та Юрія Косача; окреслення питомих рис їхньої проєвропейської публіцистичної моделі.

Мета статті зумовлює розв'язання таких завдань:

- з'ясувати основні тематичні блоки проєвропейських публіцистичних виступів кожного представника династії;
- розкрити концептуальні положення проєвропейської публіцистичної моделі роду Драгоманових – Косачів.

Для реалізації поставлених завдань у статті було використано такі методи дослідження: системного аналізу, що дав можливість передати процес формування проєвропейської публіцистичної моделі в публіцистиці роду Драгоманових – Косачів; проблемно-тематичний, порівняльний, жанрово-стилістичний, аналітичний, які сприяли з'ясуванню спільних і окремих рис розуміння проєвропейського вибору України представниками публіцистичної династії.

Результати і обговорення. Драгомановим – Косачам як знаковим представникам національного руху було питома родове усвідомлення свого чину в ім'я України, тому логічно, що вся діяльність роду на духовному полі українського життя була підпорядкована цій меті, у першу чергу це стосується й публіцистичної практики, в якій одне з чільних місць посідала тема проєвропейського політичного й культурного розвитку України.

Ідеї європеїзму вперше були оприлюднені в публіцистичних виступах М. Драгоманова в період вимушеної еміграції, набуваючи поступово чітких рис політичної програми. У своїх публікаціях проєвропейського тематичного сегмента Михайло Драгоманов переконливо й послідовно обстоював ключову тезу: вільний розвиток української нації й свободи кожного українця повинен будуватися на кращих засадах загальноєвропейських і світових цінностях й ідеалах: «...Наилучшее условие для подбора национально-человеческих черт, конечно, свобода национального развития при свободном же общении наций между собой» [1, с. 450]. В основі ж проєвропейської публіцистичної моделі Драгоманова була закладена ідея про спільність української історії з європейською, яка обстоювалася в багатьох публіцистичних виступах: «Передне слово до «Громади», «Чудацькі думки про українську національну справу», «Листи на Наддніпрянську Україну», «Нові українські пісні про громадські справи». Основоположник публіцистичної династії, з одного боку, переконливо демонструє роль духовних досягнень українства перед широким колом європейської спільноти, а з іншого – закликає своїх сучасників-українців орієнтуватися на досягнення західноєвропейської культури: «Тільки міцний царський кордон, а потім відчуження від українського народу вищих класів, власне кажучи із XVIII ст., поклато межу між українцями і європейським світом. А все-таки до цього часу багато вільних і світлих європейських думок і прагнень знаходимо серед українського селянства. Настав час, коли треба з усієї сили переносити на Україну нову європейську науку – а разом і з тим показати ідеї і

стремління українського селянства європейському світові, котрий, напевне, знову в українському народові свого брата» [2, с. 34].

Константою проєвропейських виступів публіциста-емігранта стала думка про рішучий відрив від проросійської орієнтації в усіх сферах життя українства: «Тепер, щоб вибитись із ряду «задніх», а то й «прихвоснів», □ можна більше придивлятися до європейської думки й праці як можна безпосередніше та будувати свою працю як можна на ширшій основі, яка б виходила за краї обставин і границь Росії, вийти з старого й вузького ґрунту українсько-російського на новий і широкий європейсько-слов'янський» [1, с. 404].

Наступним ключовим принципом проєвропейської публіцистичної моделі Драгоманова був заклик до дієвого європеїзму: наполегливою працею досягати висот у всіх сферах політичного, наукового, культурного життя, здобуваючи визнання європейської спільноти. Його домінанта: «Лишень тоді, коли ми покажемо свою силу хоч на частині своєї землі, зверне на нас увагу і Європа» набуває нового сенсу сьогодні, коли українська політична еліта ХХІ ст. повинна конкретними вчинками довести право України стати повноправним членом європейської родини. Сучасний дослідник справедливо констатує: «Драгоманівський європоцентризм не був протиставленням, антитезою національно-українським особливостям, а своєрідним критерієм вивчення вітчизняної історії та прогнозування національно-політичних процесів у контексті розвитку європейської цивілізації» [8, с. 461].

Свідомим спадкоємцем ідей європеїзму М. Драгоманова стала Леся Українка. Про свої проєвропейські погляди вона вперше зізнається у листі до дядька від 5 січня 1890 р., визначаючи перші конкретні кроки в цьому напрямку: вивчення європейських мов та переклад кращих художніх творів Європи, а епістолу до того ж адресата від 17 березня 1891 р., на наш погляд, є відправною точкою відліку формування проєвропейської публіцистичної моделі Лесі Українки. Двадцятирічна представниця шляхетного українського роду зізнається, що ознайомлення з європейським способом життя викликало не тільки враження «вільнішого, кращого світу», а загостило, в першу чергу, почуття відповідальності за колоніальне становище свого народу: «Мені тепер ще тяжче буде у своєму краї, ніж досі було. Мені сором, що ми такі невільні, що носимо кайдани і спимо під ними спокійно. Отже, я покинула, і тяжко мені, і жаль, і болить» [9, с. 83]. Загострене відчуття національної несвободи українців спонукувало Лесю Українку до активної праці в ім'я

майбутнього політичного суверенітету рідної країни, критичніше оцінювати діяльність освіченого українського громадянства в політичній сфері. Перебуваючи у Європі, Леся Українка подібно до пильного хронікера фіксує кожен деталь виборчого процесу в Австро-Угорщині, реєструє його головні позитивні й негативні тенденції: «Ті різні передвиборчі збори, наради, промови, товариства □ все то було для мене таке незвичайне, таке нове, що спершу я навіть мало помічала ту силу підкупу, донощництва, брехні та мошенства, що тежвилізло наверх перед виборами. Та мені незвичайним був самий факт, що ось-то люди можуть собі зійтись, де хочуть. Говорити, як хочуть, змагатися про справи своєї країни, думати, як мають собі помагати; запевне, все оце дуже натуральне, але його у нас ніде не побачиш...» [9, с. 83].

Чи не найбільше проєвропейські погляди Лесі Українки, задекларовані в її публіцистичній та епістолярній спадщині стосувалися питань прямування української культури. Леся Українка неодноразово обстоювала потребу конкретними справами утверджувати авторитет української культури на європейських духовних видноколах, однією з таких справ, як і всі члени публіцистичної династії, вона вважала створення українською мовою перекладної бібліотеки кращих творів світового письменства. Сумлінна перекладацька праця, на її погляд, «буде значити більше, ніж усяка публіцистична полеміка», і стане достойною відповіддю на неправомірні гасла російських діячів, подібних П. Струве, котрі закликали заборонити в межах Російської імперії перекладну літературу мовами всіх національностей, крім мови метрополії. Виконуючи заповіт дядька, Леся Українка ретельно вивчала й популяризувала досвід європейських політичних партій, про що засвідчують переклади соціалістичних брошур європейських політичних діячів. Так, у «Додатку від впорядника до українського перекладу книжечки «Хто з чого жиє» публіцистка наголошує на необхідності систематизації й осмисленні світового досвіду політичної роботи, що надалі б сприяло виробленню власної української політичної стратегії на національному ґрунті.

У письменницькій публіцистиці Лесі Українки сформульовано план опанування кращих європейських культурних традицій українською творчою елітою. Зокрема в незавершених «Про театр» вона артикулює: «Ми прагнемо бачити на театральному кону твори преславних письменників тих народів, що випередили нас своєю культурою; <...> ми хочемо, щоб театр і у нас, як у інших народів, розширював наш розумовий виднокруг, освітлював ті питання,

що турбують душу інтелігента наших часів» [12, с. 268].

Проєвропейська тема набула нового звучання в публіцистичній практиці наймолодшого представника журналістської династії Юрія Косача.

Уперше ця тема була оприлюднена в збірці літературознавчо-публіцистичних нарисів «На варті нації», де в розлогіх історичних і культурологічних коментарях Ю. Косач підтверджує висунуту М. Драгомановим тезу про спільність культурно-політичного розвитку України та Європи, наголошуючи на самодостатності й національній окремішності духовного життя українців. У нарисах «На варті нації» Косач виголошує одну з конститутивних тез своєї концепції європеїзму: Україні випала місія бути «передмур'ям», щитом для цивілізованого світу від воєнної експансії Азії та Московської держави, що було зумовлено як геополітичним положенням, так і національним світоглядом, заснованим на першості чину й обов'язку перед державою. З аналітичною розважливістю Юрій Косач доводить до аудиторії думку: оборона кордонів Європи мала для України двояке значення: «Позитивне, як засіб до оновлення українського державно-національного міфу, і рівночасно негативне, як джерело, звідки взяли свій початок «степові» первні нашої цивілізації – орієнтальний первень екстремізму, і вони згодом навіть загрозили нашому державному міфowi» [5, с. 3 (Ч.136,1935)]. Таке розуміння геополітичного становища України, на думку публіциста, визначило постійну боротьбу Окциденту й Орієнту в площині суспільно-політичної і культурної орієнтації українського життя.

У мурівський період публіцистичної діяльності Косача тема проєвропейського прямування української нації набуває переосмислення відповідно до нових реалій еміграції. Так, у статті «Чому з Заходом?» публіцист аргументовано демонструє, що українські митці поступово завойовують авторитет у науковому й культурному житті Європи. Водночас Косач наголошує на тому, що кожен українець повинен мати національну самоповагу, яка базується не тільки на плеканні власних досягнень у царині духовної культури, а й засвоєнні кращого європейського досвіду: «Культура – це система вартостей. Найсуттєвіше, не знецінювати чужої системи й не штучно підбивати вартості своєї – в рівновазі цих двох сил закон вселюдського поступу цивілізації» [7, с. 5]. На його глибоке переконання, входження українства в коло європейської цивілізації, позбавило вітчизняну культуру провінційного характеру. Юрій Косач артикулює: «Наше «цетерум цензео» – тільки Європа», оскільки, європейська духовність,

європейська культура впродовж сторіч не тільки витримала натиск інших континентальних культур, а й має силу сприяти розвитку інаціональних культур, є джерелом творення й українських національних міфів. Публіцист одним із перших наголошував на такому ключовому моменті проблеми: здобутки українства в царині духовної культури маловідомі широким колам європейської спільноти.: «Дехто закликає орієнтуватись «на себе самих», дехто твердить, що маємо письменників, справді великих, що їх Європа не знає. Ніхто цього не заперечує: і Леся Українка, й Коцюбинський, і Стефаник безперечно великі письменники і дуже шкода, що Європа, яка іноді рекламує марноти, цих наших письменників ще не знає. Але чим були великими вони, через що зміцнів їх талант? Саме через свою причетність до західної культури» [7, с. 5]. Публіцист констатує: регіональна доба нашої культури закінчилася від того часу, коли український народ став нацією, і саме окцидентальна концепція «вільної нації» визначає українські політичні пріоритети.

Утвердження дієвого, а не показного європеїзму стало центральною темою публікації Юрія Косача «Дорогі цвинтарі». Доводячи спільність політичних і культурних традицій України і Європи, публіцист аргументує свою думку літературними здобутками представників «покоління органічно окцидентальної української духовності» Ю. Яновського, В. Підмогильного, Ю. Липи, В. Домонтовича: «Це не наслідування, не учнівство, а паралельність, пояснювана одною й тією ж духовністю, перебуванням біля тотожних джерел, це повне освідомлення себе, як рівноправного й рівночасного співтворця однієї культури» [3, с. 4].

Проблема формування в українського читача розуміння себе як члена європейської спільноти порушується в розлогій аналітичній статті «З нотатників міждіб'я», опублікованій на сторінках видання «Рідне слово» у 1946 р. Юрій Косач репрезентує на розсуд читача своє розуміння сучасного українця-європейця, якому притаманне почуття патріотизму, здатність до самопожертви в ім'я Батьківщини, «не сноба, не монпарнасівського безбатченка, але з тісним зв'язком із предками й ґрунтом із цим, що в тобі нуртує незбагненно міцно». Косач переконаний, що для прискорення інтеграційних процесів, без втрати своєї національної ідентичності, українська культура мусить органічно поєднуватися з європейською, ввібравши з неї найкраще: іспанську твердість, англійський аристократизм, французький ентузіазм, при цьому уникаючи сліпого наслідування, оскільки жоден геніальний письменник, до якої б

нації він не належав, в яких би умовах не творив, не потребує «ні приєднання, ні підтримки». Показово, що Ю. Косач, незважаючи на свій часто різкий і категоричний «драгоманівський» публіцистичний стиль, висловлює й позитивні оптимістичні прогнози щодо появи на теренах повоєнної Європи новітніх талановитих творів, нової художньої стилістики суголосної сучасним потребам європейської спільноти, у тому числі й українців.

Висновки. Отже, проєвропейська публіцистична модель роду Драгоманових – Косачів побудована на таких концептуальних положеннях: Україна і Європа мають срібну історію розвитку, геополітичне положення України зумовило її місію □ стати для Європи своєрідним щитом і муром від зовнішніх загроз східних завойовників; щоб стати повноправним членом європейської родини, українці повинні дбати про свій національний престиж у всіх сферах життєдіяльності; європеїзм повинен бути дієвим, і визначатися конкретними справами; чи вивченням і залученням політичного досвіду європейських країн у суспільно-політичне життя України, чи перекладами кращих духовних надбань європейської цивілізації.

Можемо з впевненістю стверджувати, що в сучасних українських політичних реаліях проєвропейські публіцистичні виступи роду Драгоманових – Косачів набувають нового звучання і можуть стати надійною ідеологічною базою для української політичної еліти ХХІ ст., забезпечуючи її від помилкових державних рішень. Переконані, що перепрочитання публіцистичного набутку відомого шляхетного роду піде на користь і сучасним творцям медійного інформаційного поля, котрі висвітлюють євроінтеграційні процеси в Україні.

Подяки. Складаємо подяку знаному вченому-журналістикознавцю, професорові Наталії Сидоренко за надання методологічних порад та можливість попрацювати у її власно зібраній колекції еміграційної періодики.

Джерела і література

1. *Драгоманов М.* Вибране: «... мій задум зложити очерк історії цивілізації на Україні» / упоряд. та авт. іст.-біогр. нарисів Р. С. Міщук / Михайло Драгоманов. – К.: Либідь, 1991. – 684 с.
2. *Драгоманов М.* Нові українські пісні про громадські справи (1764– 1880) / Михайло Драгоманов. – Женева, 1881. – 236 с.
3. *Косач Ю.* Дорогі цвинтарі / Юрій Косач // Українська трибуна. – 1947. – 4 серп. – С. 4–5.

4. *Косач Ю.* З нотатника в міждіб'я / Юрій Косач // Час. – 1946. – № 43. – 3 листоп. – С. 6.
5. *Косач Ю.* На варті нації / Юрій Косач // Українське слово. – 16.08.1935–30.08.1936.
6. *Косач Ю.* Світова література на перепуттях / Юрій Косач // Час. – 1947. – Ч.19. – С. 5.
7. *Косач Ю.* Чому із Заходом? / Юрій Косач // Час. – 1947. – Ч.19. – С.5.
8. *Круглашов А.* Драма інтелектуала : політичні ідеї Михайла Драгоманова / А. Круглашов. – [2-ге вид.]. – Чернівці : Прут, 2001. – 488 с.
9. *Українка Л.* Листи (1876–1897) / Леся Українка // Зібрання творів: у 12 т. – К. : Наук. думка, 1978. – Т. 10. – 542 с.
10. *Українка Л.* Листи (1898–1902) / Леся Українка // Зібрання творів: у 12 т. – К. : Наук. думка, 1978. – Т. 11. – 478 с.
11. *Українка Л.* Листи (1903–1913) / Леся Українка // Зібрання творів: у 12 т. – К. : Наук. думка, 1979. – Т. 12. – 694 с.
12. *Українка Л.* Літературно-критичні та публіцистичні статті / Леся Українка // Зібрання творів: у 12 т. – К.: Наук. думка, 1977. – Т. 8. – 319 с.

Sources and literature

1. *Drahomanov M.* Vybrane: «... mий zadum zlozhyty ocherk istoriyi tsyvilizatsiyi na Ukrayini» / Uporyad. ta avt. ist.-biohr. narysu R. S. Mishchuk / Mykhaylo Drahomanov. – K.: Lybid', 1991. – 684 s.
2. *Drahomanov M.* Novi ukrayins'ki pisni pro hromads'ki spravy (1764- 1880) / Mykhaylo Drahomanov . – Zheneva, 1881. – 236 s.
3. *Kosach Yu.* Dorohi tsyvyntari /Yuriy Kosach // Ukrayins'ka trybuna. – 4 serpnya. – 1947. – S. 4-5.
4. *Kosach Yu.* Z notatnyka v mizhdib"ya / Yuriy Kosach // Chas. –1946. – # 43. – 3 lystopada. – S. 6.
5. *Kosach Yu.* Na varti natsiyi / Yuriy Kosach // Ukrayins'ke slovo. – 16.08.1935–30.08.1936.
6. *Kosach Yu.* Svitova literatura na pereputtyakh /Yuriy Kosach // Chas. – 1947. – Ch.19. – S. 5.
7. *Kosach Yu.* Chomu iz Zakhodom? /Yuriy Kosach // Chas. – 1947. – Ch.19. – S.5.
8. *Kruhlyashov A.* Drama intelektualy : politychni ideyi Mykhayla Drahomanova / A. Kruhlyashov. – 2-e vyd. – Chernivtsi : Prut, 2001. – 488 s.
9. *Ukrayinka Lesya Lysty* (1876–1897) / Lesya Ukrayinka // Zibrannya tvoriv: u 12 t. – T. 10. – K. : Nauk. dumka, 1978. – 542 s.
10. *Ukrayinka Lesya Lysty* (1898–1902) / Lesya Ukrayinka // Zibrannya tvoriv: u 12 t. – T. 11. – K. : Nauk. dumka, 1978. – 478 s.
11. *Ukrayinka Lesya Lysty* (1903–1913) / Lesya Ukrayinka // Zibrannya tvoriv: u 12 t. – T. 12. – K. : Nauk. dumka, 1979. – 694 s.
12. *Ukrayinka Lesya* Literaturno-krytychni ta publitsystychni statti / Lesya Ukrayinka // Zibrannya tvoriv: u 12 t. – T. 8. – K.: Nauk. dumka, 1977. – 319 s.

Семенко С. В.

От Михаила Драгоманова до Юрия Косача: проевропейская тема в публицистике известного рода.

РЕФЕРАТ. Целью предлагаемой статьи стало освещение проевропейской публицистической модели в журналистской практике рода Драгомановых – Косачей, что нашла отображение в разножанровых публицистических выступлениях и эпистолярном наследии Михаила Драгоманова, Леси Украинки, Юрия Косача.

В научной студии акцентируется внимание на непрерывности идей европеизма в рамках одной публицистической династии. Анализируется общее и различное в аргументировании роли проевропейской ориентации Украины, анализируются ключевые принципы политической программы каждого представителя рода Драгомановых – Косачей в направлении формирования полноправной европейской украинской нации.

В статье утверждается, что идеи, провозглашенные в проевропейских публицистических выступлениях представителей рода Драгомановых – Косачей, не только не потеряли своей актуальности, но и набирают силы в реалиях современной политической и культурной жизни Украины.

Ключевые слова: проевропейская тема, непрерывность публицистических традиций, проевропейская политическая программа.